

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Муниципальное Учреждение

Управление образования Чеди-Хольского района

МБОУ "Хову-Аксынская СОШ"

«РАССМОТРЕНО»

заседанием
педагогического совета

Протокол № 1
от «31» 08 2023 г.

«СОГЛАСОВАНО»

Зам.дир. по УВР

Ооржак Н.Л.

от «31» 08 2023 г.

«УТВЕРЖДЕНО»

Директор школы:

Докан-оол К.Ф.

Приказ № 132/а от «31» 08
2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по внеурочной деятельности

«Друзья книги» для обучающихся 2 «а,б,в,г» класса

с. Хову-Аксы 2023

Тайылбыр бижик

Эге школанын 2-4 класстарынга чечен чогаал номчулгазы

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын курузу уругларны чечен чогаал оранынче углап, состун уран чурумалдыг овор-хевирин дамчыштыр чогаалдын (созуглелдин) долу болгаш делгем утка-шынарлыын хой талазындан угаап билип алырынга дузалаар. Чечен чогаал номчулгазы состун чогаадыкчы уран-мергенин билиндирип, чогаалдар номчуурунга уругларнын сонуггалын оттурар.

Эге школанын 2-4 класстарынынга чечен чогаал курузунун утказы «Литературлуг номчулга» номнарынын дузазы-биле илереттинер болгаш боттаныр. Номчулга номнарында кирген чогаалдарны шын сайгарып, оон утказын оореникчилерге тодаргай шын, чедир билиндирерде, методиктиг аргаларны башкынын тодаргай шилип алыры чугула. Чогаал сайгарылгазынын уезинде созуглелдин чугле сюжедин, ында кирген барымдаалыг дыннадыгларны чугула деп коор, чангыс талалаар чорукту база ону дамчыштыр илерээн билиглер-биле кызыгаарлаттынарын болдурбас. Амгы методиканын кол негелдези эгелеп чоруур аныяк номчукчунун кичээнгейин чечен чогаалдын эстетиктиг будужу, ында тургустунган мораль-этиктиг болуушкуннар; чогаалчынын долгандыр турар хурээлелге хамаарылгазы, коруш-туружу болгаш ону дувуредип чоруур унелелдиг угланышкыннар, чанчыл-созуглелдер айтырыглары база чогаал сайгарылгазы хамаарышкан оске-даа айтырыглар хаара туткан турар ужурлуг.

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын программазы чечен-эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге ундезилеттингеш, «Литературлуг номчулга» номнарынын тургузуун болгаш утказын тодарадыр. Оон ангыда программа уругларнын номчулгага хамаарышкан билиинин деннелин, номчулганын сорулгазын, ооредиринин чамдык аргаларын айтып турар.

Чечен-эстетиктиг принцип

Чечен эстетиктиг принципти барымдаалап алырга, уруглар ооренир ужурлуг чогаалдарынын санынга программаже колдуунда чечен чогаалдын бедик шынарлыг улегерин (созуглелдерин) кирип, оларнын шын шилилгезин тодарадыры негеттинип турар. Чогаалдын чугле сонугганчыг утказын билиндирип, ооредиглиг солун созуглелдерни номчуп бээри-биле кызыгаарланып болбас. Долгандыр турар хурээлелдин байлаан, оон чажыттарын коргузуп турар уран-чечен аргаларын болгаш кижилер аразында харылзааларнын байын коргузуп турар дээди, чараш сеткилдерни оттуруп, амыдыралда онза, чараш чуулдерни эскерип база танып-билип алырын, чуртталгага ажы-толдун бот хамаарылгазын хевирлээри чугула.

Чечен (уран) состун чогаалдары уругларны номчулгага ынак, бугу-ле чараш чуулге хандыкшылдыг, ону шын унелеп билир кылдыр чанчыктырар ужурлуг. Чечен-эстетиктиг принцип уран чуулдун аразында харылзааларны идепкейлиг тургузарын тодаргайлаар болгаш ону быжыглаарынын аргаларын баш удур айтыр.

Литература шинчилелдиг принцип

Литература шинчилелдиг принцип уругларны эге школадан эгелеп чечен чогаалдын будуш-шынарынын эн онзагай талаларын, ону илередип турар кол уран аргаларын бодууну-биле таныштырар. Кандыг-даа чогаалды сайгарып турар уеде овор-хевир бирги черде турар дээрзин сагындырбышаан, созуглелдин (чогаалдын) утказын шын шингээттирерин принцип негеп турар.

Авторнун идеялары, бодалдары, сагыш-сеткили чечен овор-хевирни дамчыштыр илереттинер. Чечен овор-хевирни тургузарынын кол чепсээ болгаш ону шын медереп билип алырынын кол аргазы сос болур. Чечен чогаалга сос тодаргай уткага (ону чугаа азы созуглел узундузунден билип алыр) чагыртыр болгаш ол чогаалдын утказындан, оон ында кирген бугу-ле овор-хевирлиг системазындан ангыланып шыдавас. Бо талазы-биле литература шинчилелдиг принцип мурнунда турганы – состу чогаалдан, овор-хевирден ангылай коруп турган лингвистиктиг сайгарылганын принципвинге удурланышкак.

Чогаал сайгарылгазынын уезинде состу тускайлап коор чорукту болдурбас. Чогаалдын чечен овор-хевирлиг системазында ону долдуруп чоруур боттуг кезектер, бодалдар, ужур-уткалар, харын-даа оларга хамаарылга чок состер (нейтральные слова), домактар-биле харылзаалыг кылдыр сайгарар.

Чогаалдан «ушта тырттынган» ангы-ангы чурумалдыг кезектер ап, оларны уругларга сайгарар кылдыр бээр чорукту эге класстарга болдурбас.

Чечен чогаалды эпитеттер, деннелгелер, метафоралар болгаш дылды оске-даа чурумалдыг уран аргаларын мооннеп чыып кааны кылдыр коруп болбас. Эге школага дылдын чурумалдыг уран аргаларынын сайгарылгазы бердинген чогаалдын утказынга дууштур чоруттунар болгаш уругларнын чогаалды ханы билип, ында кирген овор-хевирни долу, четче сактып алырынга дузалаар.

Литература шинчилелдиг принцип номчулга номнарынын янзы-буру темалыг болгаш утка-шынарлыг чогаалдарны кииреринин аргазын берип турар. Программа езугаар сумелеп турар чогаалдарнын жанрлары база хой янзы: тоолдар, тоолчургу чугаалар, мифтер, тывызыктар, улегер домактар, дурген-чугаалар, кожамыктар, улустун ырлары, шулуктер, шиилер, чечен чугаалар дээш оон-даа оске.

Бо принцип номчулга болгаш чогаал сайгарылгазынын уезинде чогаалдын темазын, идеязын, композициязын, уран-чечен аргаларын база оске-даа чугула нарын

айтырыгларны таарыштыр чугаалажырынын, ону уругларга чоорту билиндиреринин угланыышкынын берип турар.

Эге класстарга чогаалдын идеязын болгаш темазын тускайлап ооретпес. Идея, тема деп терминнерни оореникчилер чугаазынга ажыглавас.

Херек кырында чогаалдын утказын анализтеп сайгарары дээрге-ле, чогаалдын идеялиг угланыышкынын тодарадыры болур.

Эге класстарга чечен чогаалдын сайгарылгазын кылырда дараазында чуулдерни чогаал иштинден тодарадып билиринге ооредир:

1. Чогаалчы чунун дугайында чугаалап турары (чогаалдын темазы).
2. Чогаалчынын номчукчуга чуну коргузер азы дамчыдар бодааны, оон кол бодалы (чогаалдын кол утказы).
3. Чогаалдын чуу чувеге ооредип турары (чогаалдын идеязы).

Эге школага чогаал сайгарылгазынга хамаарыштыр билдингир орус методист М.А.Рыбникова мынча дээн: «Чогаалдын идеялиг анализи дээрге, кандыг-бир онзагай тускай чуул эвес, а номчаан чуулунун сорулгазынга хамаарыштыр ангы-ангы аргалар-биле кичээнгейлиг номчулганын туннели болур».

Чечен чогаалдын идеялиг угланыышкыны колдуунда овур-хевирлерни (кижилер, бойдустун чурумалы, долгандыр турар бугу-ле чувелер...), чогаалдын киржикчилеринин уулгедиглерин, оларнын бот-боттарынын аразында хамаарылгазын база чогаалда кирип турар фактыларга, болуушкуннарга хамаарылгазын дамчыштыр илереттинер дээш оон-даа оске.

Эге школа оореникчилеринин амыдыралчы арга-дуржулгазы байлак эвес, номчаан номнары, чогаалдары эвээш дээрзи билдингир. Оларда амыдыралды хайгаарап база чогуур туннелдер кылыпкы дег номчукчу дуржулгазы ам-даа четче хевирлеттинмээн. Оон ужурундан эге школа чечен чогаал номчулгазы деп курс ангы-ангы чогаалчыларнын чогаадыкчы салымынын ылгавырлыг талазы, допчу намдары, чогаадыкчы ажил-херектери-биле таныштырылгазын негевес, чогаалчыларнын допчу-намдарын, чогаадыкчы ажил-чорудулгазын, чечен чогаалда монографтыг (авторлар аайы-биле) ооредиринин принципин ортумак класстардан эгелээш, улуг класстарга чоорту киирген болур ужурлуг. Ынчангаш эге школага чечен чогаал номчулгазы ниити литература курузунун эге уе-чадазы болбушаан, ортумак школага литература талазы-биле узук-соксаал чок билиг бээринин чугула кезээ болуп турар.

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын программазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни оореникчилерни шын чугаалап ооредиринин кол хевири (аргазы) –

номчулганын чанчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажилдарны чорудары ээлеп турар. Номчулга кичээлдеринин кол сорулгазы – номчуурунун ыткыр (дынналдыр) хевиринден эгелээш, ханы, медреседиг иштинде номчуурун чедип алыры.

Номчулганын шын, медреседиг, аянныг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин уругларга шингээттирерде, янзы-буру аргаларны ажыглап, ажилдарнын хевирлерин чоорту нарыыдадып тургаш, билиндирерин сумелеп турар.

Ооредилгенин **бирги чылында** сос номчуурунун аргаларын шингээттирип, ангы-ангы состерни, сос каттыжышкыннарын домактар болу бээр кылдыр ун аайы-биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

Ийиги чылында угаан ажылынын база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандырап.

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогумчалыг аргаларын чоп ажыглаарын шингээттирер.

Дортку чылында номчулганын кол шынарларын (шын, чугурту, медреседиг, аянныг) колдуунда шингээдип апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянныг номчуурунун чанчылдарын ап, номчулганын чогуур темпизин шын сагып билир турар ужурлуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалынын утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур (уруг эвес) туннелдер кылып шыдаптарынче угланган ажилдарны база чорудар. Оон ангыда номчаан созуглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктырап.

Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бодуун билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында бодуун дыннадыглар, номчаан чогаалынын жанры, темазы, улустун аас чогаалынын бичи жанрлары – тывызыктар, улегер домактар, дурген чугаалар, янзы-буру тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа оске.

Литературлуг номчулганы дамчыштыр чечен чогаалды уругларга ханы билиндирерде, оларнын хире шаа-биле чогаадыкчы чоруунга ундезилеп, ону ооренип коруп тургаш, иштики сагыш-сеткилдин анаа хамаарылгалыг болурунун дуржулгазынга даянырын база сумелеп турар.

Чечен чогаал кижинин угаан–медреселинге, сагыш-сеткилинге салдарлыг болбушаан, уран чуулдун нарын хевиринге хамааржыр.

Чечен чогаал номчуп, чечен овор-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларнын ниити сайзыралы, чувени угаап, медереп билири, сагыш-сеткилинин бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнун созуглелинге дууштур уругларнын аас-биле харыылаары, чечен овор-хевирге хамаарыштыр билип алган бугу-ле ажыктыг чуулдери – оларнын чечен чогаалды шингээдип ап турарынын херечизи болур.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, ужураалдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннун чаагай чанчылдарынын; торээн чуртунун тоогузунден барымдааларнын (дээш оон-даа ынай) дугайында билиглери шингээдип алырлар.

Эге школанын чечен чогаал номчулгазынын курузу дараазында кол-кол сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- 1) Уруглар номчаан (ооренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, херек-чоруктарын ханы шингээдип ап, анаа хамаарыштыр чогуур унелелди берип, боттарынын сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаары; чечен чогаалды долузу-биле шингээдип алырынын аргаларын сайзырадыр;
- 2) Чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овор-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны ооредир; оларнын боданыышкыннарын болгаш бодап чогаадыр аргаларын сайзырадыры;
- 3) Шурук чогаалын кичээнгейлиг дыннап билиринин аргаларын сайзыратпышаан, оон уран созун чарашсынар болгаш ханы шингээдип алырынын дуржулгазын мооннеп, анаа уран-чечен хооннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;
- 4) Уругларнын ном-биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну ургулчу номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, состун уран-чуулунун тургузукчулары – чогаалчыларнын чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонuurгалдыг болур чоруун чедип алыр;
- 5) Долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында уругларнын боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медереп билиринин дуржулгазын байыдар;
- 6) Хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы деннелдиг чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- 7) Номчаан чуулунун утказын шингээттирерден ангыда уругларнын ниити билиинин деннелин делгемчидеринин дуржулгазын байыдар болгаш

амыдыралга оларнын мозу-шынарлыг, эстетиктиг хамаарылгазын база хевирлээр;

- 8) Чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шили пап, ону таалап номчуксаар кузелин боттандыра;
- 9) Уругларнын чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыннап билиринин база созуглелдернин ангы-ангы хевирлерин сайгарып шыдаптарынын чанчылдарын шингээттирер.

Уругларнын номчукчу мергежилин болгаш дуржулгазын улам ханыладыр, ону быжыглаар сорулга-биле 3-4 класстарнын номчулга («Торээн чугаа») номнарынга ортаакы класстарга (5-7) база улаштыр ооредип болгу дег чамдык чогаалдардан узундулерни, эгелерни киирерин программа сумелеп турар.

Номчулга программанын тургузуу

Номчулга программаны дорт кезектен тургустунган:

- 1) Номчулганын тематиказы;
- 2) Класстан дашкаар номчулга;
- 3) Номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери;
- 4) Чогаалдарнын хевирлери-биле (жанры) практиктиг таныжылга.

Класска-даа, класстан дашкаар-даа номчуур чогаалдарнын данзызын программада киирбээн, чугле оларнын чижек тематиказын болгаш анаа киирер айтырыгларнын кыска тайылбырын (аннотациязын) класстар аайы-биле сумелеп киирген. Ынчангаш моон сонгаар ооредилге номнарынын («Торээн чугаа» номнарынын) авторлары кайы класска кандыг тодаргай чогаалдарны киирерин боттары хостуг шилип алыр эргелиг.

Чамдык кол темалар класс бурузунун программасында бар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларнын назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

4-ку класска номчуур чогаалдар уругларны 5-ки класстан эгелеп ангы-ангы эртемнерни, литератураны болгаш тоогуну ооредиринге белеткээр болганда, тыва чоннун шаандагы болгаш амгы амыдыралын, хосталга, аас-кежик дээш демиселин, тоогузун, улустун аас чогаалындан болгаш чечен чогаалдын эн-не чедимчелиг материалдары-биле бадыткаары чугула.

Башкы уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мозулуг аажы-чанга, куш-ажылга кижизидер сорулгалыг.

Уругларнын номчулга кичээлдеринге ооренир чуулдери оларга долгандыр турар бойдус болгаш ниитилел дугайында билиглерни бээр, оларнын кижизидилгезинге улуг рольду ойнаар уjurлуг. Эрес-дидим, ак сеткилдиг, амыдыралга тура-соруктуг, бурунгаар чуткулдуг, куш-ажылга ынак, толептиг кижилер дугайында чуулдерни номчуп, сайгарары уругларны моральдыг мозу-шынарга, уjur-чурумга кижизидер. Ниитиге ажыктыг куш-ажылды алдаржыткан чогаалдар дамчыштыр уругларны куш-ажылга ынак болурун, анаа боттарынын хире-шаа-биле киржирин, ону хундулээри; куш-ажыл кижилер бурузунун хулээлгези болгаш эргези, амыдыраарынын база бир чепсээ дээрзин билиндирер.

Торээн чурт, оон бойдузу, кижилери болгаш оларнын чаагай чанчылдары; эртем, техника, культура болгаш уран чуул талазы-биле чедиишкиннеринин дугайында чуулдер уругларны патриотизмнин езузунга, эстетиктиг омур-хевиринге, аажы-чанга кижизидеринге деткимчени бээр болгаш уругларнын угаан-медерелинин сайзыраарынга улуг уjur-дузалыг.

Тыва Республиканын куруне сулдези, тугун, ыдык ырын уругларга таныштырар сорулга-биле, 2-4 класстарнын номчулга номнарынга киирерин сумелеп турар. 2-ги класска ыдык ырынын аялгазын дыннап, созунун утказын билиндирбишаан, аянныг номчуп ооредир. 3-4 класстарга созун долузу-биле шээжилеп, аялгазын сактып ап, ырлажып турар апаар.

Класс бурузунге номчулга кичээлинин 30-35 минутазын чогаалды номчуурунга болгаш сайзырадырынга, а киирилде беседага, словарь ажылынга, созугледин утказын илередиринге херек оске-даа ажылдарга 10-15 минутада хой эвес уени чарыгдаар. Созуглел-биле ажыл бир класстан оске классче чоорту нарыдап чоруп орат.

1-4 класстарга класстан дашкаар номчулга

Класстан дашкаар номчулга – уругларны чечен чогаалга хандыкшыдарынын бир аргазы, литературлуг номчулганын чарылбас кезээ. Класстан дашкаар номчулганын кол сорулгалары оореникчилерни уруглар чогаалы-биле таныштырбышаан, номга ынак болурун кижизидер; уран чогаал дамчыштыр угаан-билиинин ниити деннелин бедидер; эстетиктиг мозу-будужун хевирлеп, ниити сайзыралын чедип алыры; сагыш-сеткил культуразын бугу талалыг байыдары болур.

Класстан дашкаар номчулга оореникчинин назы-харын, амыдыралчы дуржулгазын шынгы барымдаалаар болганда, номчуурунга сумелеп турар номнар шын шилиттинген турар уjurлуг. Уругларнын номчулгазын шын, системалыг ажыктыг кылдыр чорударынга башкынын медерелдиг шилилгези албан негеттинер. Кол черни улустун аас чогаалы, тыва чечен чогаал, орус болгаш оске-даа хой национал улустун чогаалдары, даштыкы классика ээлээн турарын чугула деп сумелеп турар.

Тыва улустун аас чогаалынын эн-не дээрe улегерин эге класстарга ооредип тура, ук чогаалдарда улусчу чанчыл-сагылгаларны уругларга билиндирип база уруглар боттары ону эскерип билиринге чанчыктырар аргаларны ажыглаар.

Класстан дашкаар номчуур чогаалдарнын темалары (уенин аайы-биле), жанрлары янзы-буру болур.

1-ги класстан эгелеп класстан дашкаар номчулга кичээлдеринге уругларнын аразында шын харылзажып билирин (коммуникативтиин) сайзырадырынче угланган дараазында ажылдарны чорудуп эгелээр: диалог, ажык чугааларга хостуг киржири; бодунун бодалдарын шын, тода илередир болгаш шынзыдып шыдаары; эш-оорунун берген саналдарынга, харыыларынга эдилге болгаш чазалгаларны киирери дээш оон-даа оске. Ынчангаш кайы-даа класска кичээл-утренниктер, кичээл-отчеттар, асс журналдарын шын организацтап эрттирерин сумелеп турар.

2-ги класска башкынын удуртулгазы азы хайгааралы езугаар уруглар литературазынга хамаарышкан номнар болгаш уруглар литературазынга хамаарышкан номнар болгаш уруглар номчулгазынын бугу-ле темаларынга хамаарышкан чечен чогаалдар-биле таныштырар. Оон-биле чергелештир башкы уругларнын шыдаптар шаа-биле бот-номчулгага сонuurгалын куштелдирер. Хуузунда тып алган болгаш номчаан номнарынга хамаарыштыр солчулгаларны, дыннадыгларны, бот-боттарынын аразынга чорудар. Номчаан чогаалдарнын сайгарылгазын чорудуп тургаш, уругларны номчукчу кылдыр белеткээри, ог-буленин номчулгазынга чедип алыры.

3-ку класска тыва, орус болгаш оске-даа хой национал, даштыкы авторларнын чечен чогаалдары уруглар номнары-биле таныжылга кол черни ээлээр. Ушку классчылар периодиктиг парлалга-биле таныжып, уруглар солуннарындан, журналдардан чогаалдарны, статьяларны, дыннадыгларны номчуурунга баштайгы чанчылдарны алыр. Бот номчулга га сонuurгалын бедидип, номчулгага алган билиглерни чанчылдарын быжыглаар сорулга-биле 1-ги, 2-ги классчыларны шефке ап, оларнын-биле коллективтиг номчулгалар организацтаарынга кичээл-утренниктер эрттирерин белеткежиринге башкы 3-ку классчыларнын боттарынын номчаан чогаалдарындан узундулерн шиижидип алгаш бичии класстарнын оореникчилеринге коргузуп бээринге идепкейин башкы чедип алыр.

4-ку классчыларнын бот номчулгазынга эртем нептерилгелиг документалдыг чогаалдар: ужуралдарлыг тоолдар, чечен чугаалар; амыдыралчы болгаш тоогулуг тоожулар немежир. Сураглыг кижилернин чогаадыкчы намдары, чагаалары, демдеглелдери-биле таныштырар. Периодиктиг парлалгага хамаарышкан ажылдарнын хемчээли, утказы, хевири улам ханылаар болгаш нарыыдаар.

Башкы уругларнын хууда сонуггалын углап башкарбышаан, оларнын сагыш-сеткилин, бодалдарын тода илередип билиринге ооредир болгаш чогаадыкчы салым-чаяанын сайзырадыр сорулгалыг. Кичээлден болгаш класстан дашкаар ажылдарга уругларнын идепкейин кодуруп, литературлуг викториналар болгаш оюннар, экскурсиялар, турнирлер эрттиреринге киржилгезин чедип алыр.

Уругларны номга хандыкшыдарынын, солун, сеткуулдер номчуурунга чанчыктыларынын бир кол негелдези – библиотека-биле быжыг харылзаа болур.

2-4 класстарга класстан дашкаар номчулгага хары угда 2 чогаалды номчуур кылдыр планнаарын база сумелеп турар. Оларнын бирээзин класска номчааш, коллективтиг сайгарар. Оскезин — оореникчилер боттары хуузунда номчуур немелде материал бооп турар.

Базистиг ооредилге планында туружу

1-4-ку класстарга «Номнун оннуктери» эртеминге неделяда 1 шак бердинген. Будун ооредилге чылында 33-34 шак.

1-4 класстарга оореникчилернин шингээдип алган турар ужурлуг билиглери:

- 1). Уруглар номчаан (ооренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, херек-чоруктарын ханы шингээдип ап, анаа хамаарыштыр чогуур унелелди берип, боттарынын сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаары; чечен чогаалды долузу-биле шингээдип алыры;
- 2). Чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овор-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билири; оларнын боданыышкыннары болгаш бодап чогаадыр аргалары сайзыраар;
- 3). Шулуку чогаалын кичээнгейлиг дыннап билири;
- 4). Ном-биле ажылдап билир, чечен чогаалга сундулуг, состун уран-чуулунун тургузукчулары – чогаалчыларнын чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонуггалдыг болур;
- 5). Долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында боттук бодалдары сайзыраар, ону шын угаап болгаш медереп билири;
- 6). Хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы деннелдиг чогаалдарны ханы, шын билир;
- 7). Номчаан чуулунун утказын шингээдип билир, ниити билиинин деннели делгем болгаш амыдыралга оларнын мозу-шынары, эстетиктиг хамаарылгазы хевирлеттинген;
- 8). Чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шилип билир;
- 9). Чугаазы сайзырангай, чугаалап, номчуп, дыннап билир база созуглелдернин ангы-ангы хевирлерин сайгарып билир.

1-4 класстарга оореникчилернин шингээдип ап болур билиглери:

- Чечен чогаалды уран чуулдун бир хевири кылдыр хулээп алыры;
- Номчаан чуулунун мозу-шынарлыг болгаш эстетиктиг унезин эскерип билири база бодунун бодалын илередири;
- Номчуурунун сорулгазынын аайы-биле номчулганын хевирлерин (таныштырыглыг, ооредиглиг, шилилгелиг, истеп тыварынын) медреселдиг шилип алыры;
- Авторнун туружун тодарадып база маадырга болгаш оон кылдыныгларынга хамаарыштыр бодунун хамаарылгазын илередири;
- Бодунун бодалын созуглелден барымдаалар –биле бадыткаары;
- Бижимел чугаанын чамдык хевирлерин практика кырында шингээдип алыры;
- Номчаан номунун дугайында унелелди бээри;
- Номчаан чуулунун утказынга коргузуг тайылбырны кылыры;
- Номчаан чуулунге коргузуглерни, тургузугларны, проектилерни болук эштери-биле тургузары;
- Номчаан чуулунге хамаарыштыр чогаадыглар бижири.

Тематическое планирование во 2 классе

№ п/п	Темы занятий	Часы	2б		2 в		2 г	
			план	факт	план	факт	план	факт
	Тема 1.Торээн бойдузувус	7						
1	Бойдус деп чул?	1	06.09		02.09		06.09	
2	Арга-арыгнын ажык-дузазы.	1	13.09		09.09		13.09	
3	Кислород фабриказы	1	20.09		16.09		20.09	
4	Хемнер канчаар тыптып кээрил? М.Аспиз.	1	27.09		23.09		27.09	
5	Ч.Ондар. Суг.	1	04.10		30.09		04.10	
6	Е.Чарушин. Борзекей.	1	11.10		07.10		11.10	
7	Е.Танова.Куштарны камгаланар.	1	18.11		14.10		18.11	
	Тема 2. Торээн чуртгувус. Торээн чонувус	8						
8	Торээн чурт чуден эгелээрил?	1	25.10		21.10		25.10	
9	Тыва чурту.А.Хуурак.Тыва	1	08.11		28.10		08.11	
10	Е.Танова.Тыва чуртунун кижилери.	1	15.11		11.11		15.11	
11	Тыва дыл. А.Даржай Тыва дылым.Ш. Сат. Тыва дылым-торээн дылым. А.Уержаа Ием дылы.	1	22.11		18.11		22.11	
12	Чоок кижилеривис. А.Уержаа. Авамга.	1	29.11		25.11		29.11	
13	С.Сурун-оол. Торээн черим.	1	06.12		02.12		06.12	
14	А.Даржай. Азас.	1	13.12		09.12		13.12	
15	Е.Танова. Сут-Хол.	1	20.12		16.12		20.12	
	Тема 3. Тыва чоннунёзулалдары	6						
16	Арт ёзулалы.	1	27.12		23.12		27.12	
17	Е.Танова. Оваа.	1	10.01		13.01		10.01	
18	Шагаа ёзулалы.	1	17.01		20.01		17.01	
19	Е.Танова.Артыш.	1	24.01		27.01		24.01	
20	Ак чем. М.Доржу. Аякшай.	1	07.02		03.02		07.02	
21	Хунажык. Тоол.	1	14.02		10.02		14.02	
	Тема 4. Куш-ажыл кижини каастаар	8						
22	Е.Танова. Чеченмаа.	1	21.02		17.02		21.02	
23	Е.Пермяк. Пичугин ковуруу.	1	28.02		02.03		28.02	
24	В.Маяковский. Кым болза экил?	1	06.03		16.03		06.03	
25	В.Осеева. Оолдары.	1	13.03		23.03		13.03	
26	К.Натпий-оол. Мээн адым тудугжу.	1	20.03		06.04		20.03	
27	Ю.Кунзегеш. Ажыл.	1	03.04		13.04		03.04	

28	К.Бижек. Ээлери бис.	1	10.04		20.04		10.04	
29	Е.Танова. Хогжумчулер.	1	17.04		27.04		17.04	
	Тема 5. Найыралда кызыгаар чок	5						
30	Найырал дугайында.	1	24.04		04.05		24.04	
31	Л.Н.Толстой. Адазы болгаш оолдары.	1	08.05		11.05		08.05	
32	В.Бианки. Адыг оолдары.	1	15.05		18.05		15.05	
33	Е.Танова. Мого кижы каржы болбас.	1	22.05		25.05		22.05	
34	О.Сувакпит. Найыралды ырлажылы.	1	29.05		25.05		29.05	